

پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران
(ایرانداک)

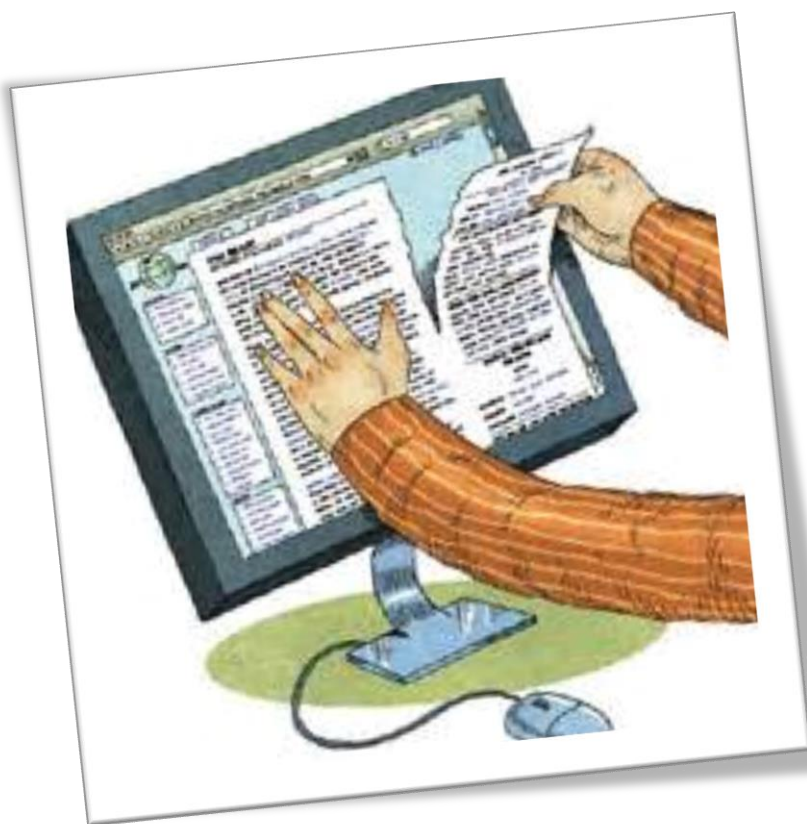
نقش ایرانداک در گسترش اخلاق پژوهش

۳	قوانین و مقررات
۷	سامانه‌ها
۱۴	پژوهش
۱۹	انتشارات علمی
۲۳	میزگرد و سخنرانی علمی
۲۹	کارگاه و دوره آموزشی
۳۰	کانون درستی و اخلاق پژوهش

شهریور ۱۳۹۷

بنام خدا

از پنج دهه پیش که پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرنداک) کار مدیریت اطلاعات علم و فناوری را در ایران آغاز کرد، همواره در پی پیشبرد اخلاق پژوهش بود و این کار را بیشتر با گردآوری، سازمان‌دهی، و اشاعه اطلاعات دنبال می‌کرد. ایرنداک از سال ۱۳۹۲ کوشش تازه‌ای را در این زمینه آغاز کرد که با پیشنهاد قوانین و مقررات و پیگیری تصویب آنها، ارتقای سامانه‌های پیشین و ساخت سامانه‌های تازه، انجام پژوهش، برگزاری کارگاه‌ها و میزگرد، و نهادسازی همراه بود. در این گزارش، چکیده‌ای از نقش ایرنداک در گسترش اخلاق پژوهش آمده است.

قوانین و مقررات

پیشبرد اخلاق پژوهش از سال ۱۳۹۲ در ایرانداک فزونی یافت. ایرانداک از این سال، قوانین و مقرراتی را به نهادهای قانون‌گذار و سیاست‌گذار مانند مجلس شورای اسلامی؛ شورای عالی انقلاب فرهنگی؛ شورای عالی فضای مجازی؛ شورای دستگاه‌های نظارتی ریاست جمهوری؛ وزارت علوم، تحقیقات، و فناوری (عتف)؛ و وزارت بهداشت، درمان، و آموزش پزشکی پیشنهاد کرد. از این میان، وزارت عتف در سال ۱۳۹۵ «ثبت و اشاعه پیشنهادها، پایان‌نامه‌ها و رساله‌های تحصیلات تکمیلی و صیانت از حقوق پدیدآوران در آنها» و مجلس شورای اسلامی در سال ۱۳۹۶ قانون «پیشگیری و مقابله با تقلب در تهیه آثار علمی» را در این زمینه به تصویب رساندند و در آنها برای ایرانداک مأموریت‌های ویژه‌ای در این راستا بنیاد نهادند.

آیین‌نامه «ثبت و اشاعه پیشنهادها، پایان‌نامه‌ها و رساله‌های تحصیلات تکمیلی و صیانت از حقوق پدیدآوران در آنها»

آیین‌نامه «ثبت و اشاعه پیشنهادها، پایان‌نامه‌ها و رساله‌های تحصیلات تکمیلی و صیانت از حقوق پدیدآوران در آنها» را وزیر عتف با شماره ۱۹۵۹۲۹/و در تاریخ ۱۳۹۵/۹/۶ به تصویب رساند که با شماره ۱۱/۱۹۸۰۹۷ در تاریخ ۱۳۹۵/۹/۷ ابلاغ شد.

بر پایه این آیین‌نامه، همه دانشگاه‌ها، پژوهشگاه‌ها و مؤسسه‌های آموزش عالی، پژوهشی، و فناوری دولتی و غیردولتی زیر نظر وزارت عتف باید پیشنهاد پایان‌نامه و رساله‌های («پارسا»های) مصوب و «پارسا»های دانشجویان خود را پس از دفاع در سامانه ملی ثبت پایان‌نامه، رساله، و پیشنهاد به نشانی sabt.irandoc.ac.ir ثبت و تمام‌متن آنها را در قالب و به شیوه ایرانداک بارگذاری کنند. بر پایه ماده هشت و نه این آیین‌نامه، مؤسسه‌ها باید با بازنگری در فرایندهای آموزش و دانش‌آموختگی دانشجویان خود، پیش از تصویب پیشنهاد پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و رساله‌های دکتری و دفاع از آنها، اصالت آنها را با کاربرد سامانه «هماندجو» به نشانی tik.irandoc.ac.ir بررسی کنند.

«هماندجو» با دریافت متن نوشتار از کاربر و مقایسه خودکار آن با تمام‌متن «پارسا»های ایرانداک، نوشته‌های همانند را بازایی و اندازه همانندی و منبع اطلاعات همانند را نمایش می‌دهد. بر پایه آیین‌نامه، مؤسسه‌ها باید پیش از تصویب پیشنهاد «پارسا»ها، پیشینه آنها را در پایگاه اطلاعات علمی ایران (گنج) ganj.irandoc.ac.ir بررسی کنند یا این خدمت را از سامانه پیشینه پژوهش ایرانداک به نشانی pishineh.irandoc.ac.ir دریافت کنند.

مقدمه

□ نگهداری و حفظ اطلاعات در یک آرشیو ملی با شیوه‌های استاندارد و ابقای نقش پایگاه داده یکپارچه ملی و اعتباربخشی به داده‌های پیشنهادها، پایان‌نامه‌ها، و رساله‌ها با ثبت و تأیید آنها؛

-

-

- ماده ۱. در این آیین‌نامه مراد از هر یک از واژه‌های زیر، تعریف برابر آنهاست:

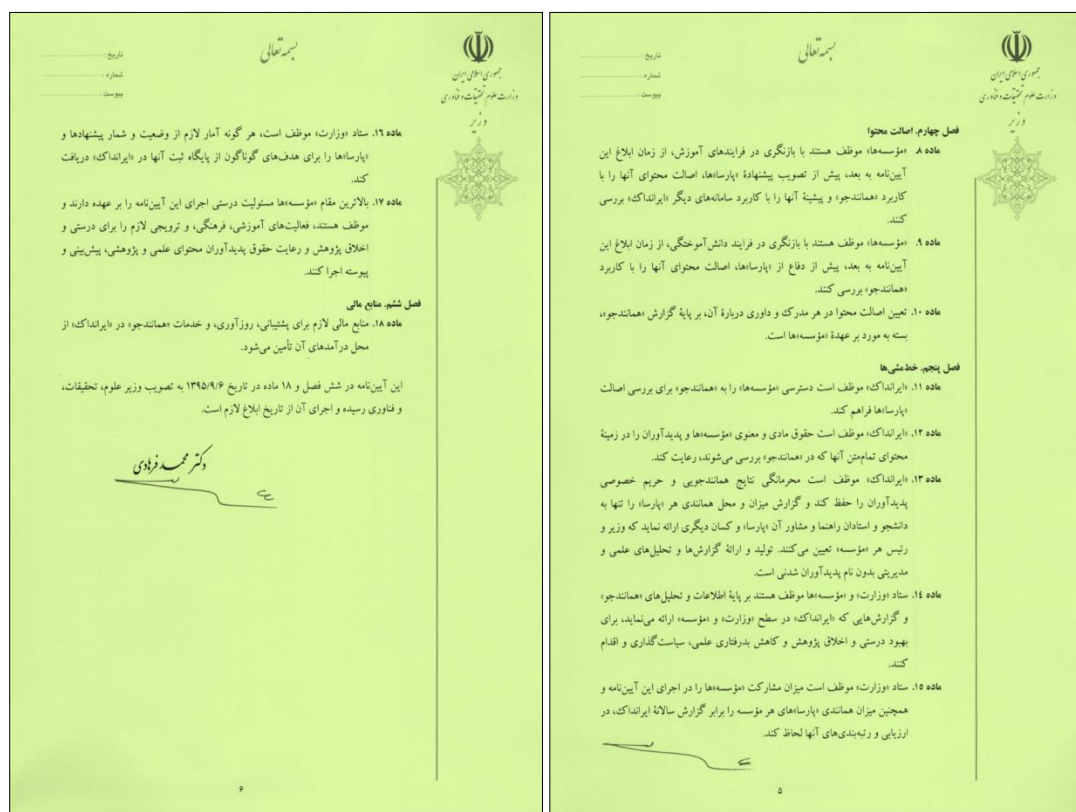
فصل نخست. تعریف واژه‌ها

- فصل دوم. ثبت پشهاده (ویزوپول) و «پارسا»**
ماده ۲. «پرسه‌ساده» موظف هستند از این پس پشهاده اپارسمادهای مصوب دانشجوئی خود را که قبلمبتدی (محرمانه)، خیالی، محرمانه، سری، که سری، یا مانند آنها) نگذارند، در سامانه‌های اطلاعاتی «پشهاده»، ثبت و تأیید و منکر مکمل آنها را در قالب و ثبت پشهاده شیهوهی که «پارشاده‌گان» تعیین می‌کند، بازگشانداری کرده ارائه گواهی ثبت پشهاده اپارسمادهای دانشجوئی برای تأیید یابایی آنها و معیشت هر گویه، پرداخت مالی به استادان راهنما و مشاور و دانشجوئی، که در ترمینی که در آیین‌نامه‌های شیوه‌نامه‌های مربوطه تعیین شده خواهد شد، الزامی است.

- ل سوم. اشاعه و دسترسی
- ماده ۵. «ابرناداک» موظف است اطلاعات پیشنهادها و «پارسا»ها را به شکل زیر و به صورت رایگان در محیط وب اشاعه دهد:

بل سوم. اشاعه و دسترسی

- 2

قانون پیشگیری و مقابله با تقلب در تهیه آثار علمی

قانون «پیشگیری و مقابله با تقلب در تهیه آثار علمی» در نشست ۱۳۹۶/۵/۳۱ مجلس شورای اسلامی تصویب شد، در تاریخ ۱۳۹۶/۶/۸ به تأیید شورای نگهبان رسید، و در تاریخ ۱۳۹۶/۶/۱۴ برای اجرا ابلاغ گردید.

در تبصره نُه این قانون حوزه‌های علمیه و همچنین همه دانشگاه‌ها و پژوهشگاه‌ها، و مؤسسه‌های آموزش عالی، پژوهشی، و فناوری دولتی و غیردولتی زیر نظر وزارت عتف و وزارت بهداشت، درمان، و آموزش پزشکی (از جمله دانشگاه علمی کاربردی؛ دانشگاه آزاد اسلامی؛ جهاد دانشگاهی؛ مؤسسه‌های آموزش عالی غیردولتی غیرانتفاعی؛ مؤسسه‌های وابسته به دستگاه‌های آموزش عالی غیردولتی غیرانتفاعی؛ مؤسسه‌های وابسته به دستگاه‌های اجرایی؛ و دانشگاه فرهنگیان) باید پیشنهادها، پایان‌نامه‌ها، و رساله‌های دانشجویان تحصیلات تکمیلی خود را در سامانه‌های اطلاعاتی ایرانداک ثبت و تمام‌متن آنها را همانندجویی کنند. بر پایه این قانون، گواهی ثبت و بارگذاری تمام‌متن و همانندجویی این مدارک برای پرداخت‌های مالی به استادان و دانشجویان بایسته است.

روزنامه رسمی جمهوری اسلامی ایران

مصوبات مجلس شورای اسلامی
مرجع تصویب: مجلس شورای اسلامی
شماره ویژه نامه: ۹۸۲

سه شنبه، ۳۱ شهریور ۱۳۹۶

سال هفتاد و سه شماره ۳۱۱۲۰

قانون پیشگیری و مقابله با تقلب در تهیه آثار علمی

شماره ۴۹۱۸۵/۱۰۱

حجت الاسلام والمسلمین جناب آقای دکتر حسن روحانی
رئاست محترم جمهوری اسلامی ایران
عطف به نامه شماره ۱۱۹۲۸۶/۵۰۹۲۱ مورخ ۱۰/۹/۱۳۹۲ در اجرای اصل یکصد و بیست و سوم (۱۳۳) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران قانون پیشگیری و مقابله با تقلب در تهیه آثار علمی که با عنوان لایحه مقابله با تقلب در تهیه آثار علمی به مجلس شورای اسلامی تقدیم گردیده بود، با تصویب در جلسه علنی روز سه شنبه مورخ ۳۱/۵/۱۳۹۶ و تأیید شورای محترم نگهبان، به پیوست ابلاغ می‌گردد.

رئیس مجلس شورای اسلامی - علی لاریجانی

شماره ۷۳۹۰

۱۹/۶/۱۳۹۶

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری - وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی

در اجرای اصل یکصد و بیست و سوم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به پیوست «قانون پیشگیری و مقابله با تقلب در تهیه آثار علمی» که در جلسه علنی روز سه شنبه مورخ سی و یکم مردادماه یک هزار و سیصد و نود و شش مجلس شورای اسلامی تصویب و در تاریخ ۸/۶/۱۳۹۶ به تأیید شورای نگهبان رسیده و طی نامه شماره ۳۹۱۸۵/۱۰۱ مورخ ۱۲/۶/۱۳۹۶ مجلس شورای اسلامی واصل گردیده، جهت اجرا ابلاغ می‌گردد.

رئیس جمهور - حسن روحانی

قانون پیشگیری و مقابله با تقلب در تهیه آثار علمی

ماده واحده - تهیه، عرضه و یا واگذاری اثری از قبیل رساله، پایان‌نامه، مقاله، طرح پژوهشی، کتاب، گزارش یا سایر آثار مکتوب و یا ضمیمه پژوهشی - علمی و یا هنری اعم از الکترونیکی و غیرالکترونیکی توسط هر شخص حقیقی یا حقوقی به قصد انتفاع و به‌عنوان حرفه یا شغل - با هدف ارائه کال اثر و یا بخشی از آن توسط دیگری به‌عنوان اثر خود، جرم بوده و مرتکب یا مرتکبان علاوه بر واريز وجوه دريافتي به خزانه دولت مشمول مجازات به شرح زیر می‌باشند:

۱- ارتکاب جرم توسط شخص حقیقی مشمول مجازات جزای نقدی درجه سه و محرومیت از حقوق اجتماعی درجه شش است.
۲- در صورت ارتکاب جرم توسط شخص حقوقی علاوه بر مجازات مرتکب و مدیران و گردانندگان مربوطه - مجازات شخص حقوقی حسب مورد مطابق مواد (۲۰)، (۲۱) و (۲۳) قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۲/۲/۱۳۹۲ تعیین می‌گردد.

نصیره ۱- معافیت در جرائم موضوع بندهای (۱) و (۲) مستوجب حداقل مجازات مقرر می‌باشد.

نصیره ۲- در صورتی که ارتکاب جرم موضوع این قانون از طریق پایگاه الکترونیکی و یا در قالب بنگاه (شامل مؤسسه، شرکت یا هر نوع دیگر) اعم از ثبت‌شده یا نشده انجام شود و یا برای انجام آن اقدام به تبلیغ به هر نحو گردد، مرتکب یا مرتکبان به میانگین حداقل و حداکثر مجازات مقرر فوق محکوم می‌شوند.

نصیره ۳- محل بنگاه و یا پایگاه الکترونیکی مندرج در نصیره (۲) به درخواست یکی از ورارتخانه‌های علوم، تحقیقات و فناوری و یا بهداشت، درمان و آموزش پزشکی یا سایر مراجع مربوطه و با دستور مراجع قضائی حسب مورد مهر و موم (بلمب) یا متوقف می‌شود.

نصیره ۴- بازرسان ورارتخانه‌های علوم، تحقیقات و فناوری و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی در اجرای این قانون و مطابق قانون آیین

دادرسی کیفری مصوب ۲/۱۲/۱۳۹۲ پس از فراگیری مهارت‌های لازم، عندالاقضاء می‌توانند به‌عنوان ضابط خاص محسوب شوند.

نصیره ۵- ارائه خدماتی که در جریان تهیه آثار پژوهشی - علمی و هنری انجام آنها توسط اشخاص ثالث متعارف است از قبیل خدمات آزمایشگاهی، تأیید، کمک به گردآوری داده‌ها، ترجمه، تکثیر و ویراستاری اثر، مشمول حکم مقرر در این قانون نیست.

نصیره ۶- در صورت استفاده از آثار منقولیانه موضوع این قانون توسط اعضای هیات علمی، دانشجویان، کارکنان اداری و طلاب، ضمن سلب هرگونه امتیاز مادی و یا معنوی مرتب بر آن و ملفی‌الاثربودن هرگونه مدرک تحصیلی، پایه، مرتبه علمی، رتبه و یا عناوین مشابه علمی، به تخلفات نامبردگان حسب مورد توسط هیات‌های انتظامی اعضای هیات علمی، هیات‌های رسیدگی به تخلفات اداری، کمیته‌های انضباطی دانشجویان و با دادسرا و دادگاه ویژه روحانیت رسیدگی شده و به مجازات‌های زیر محکوم می‌شوند:

الف - هیات علمی به یکی از مجازات‌های ردیف (۷) تا (۱۱) ماده (۸) قانون مقررات انتظامی هیات علمی دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی و تحقیقاتی کشور مصوب ۱۲/۱۲/۱۳۹۲ و اصلاحات و الحاقات بعدی آن

ب - دانشجو به یکی از مجازات‌های ردیف (ب - ۱) تا (ب - ۵) ماده (۷) آیین‌نامه انضباطی دانشجویان جمهوری اسلامی ایران مصوب

جلسه ۳۵۸ مورخ ۱۲/۶/۱۳۷۴ شورای عالی انقلاب فرهنگی و اصلاحات و الحاقات بعدی آن

پ - کارکنان اداری به یکی از مجازات‌های ردیف (د) تا (ک) ماده (۹) قانون رسیدگی به تخلفات اداری مصوب ۷/۹/۱۳۷۲ و اصلاحات و الحاقات بعدی آن

ت - طلاب؛ بر اساس قوانین و مقررات دادسرا و دادگاه ویژه روحانیت

نصیره ۷- ورارتخانه‌های علوم، تحقیقات و فناوری و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی مکلفند جهت پیشگیری از جرائم موضوع این قانون اقدامات زیر را انجام دهند:

۱- ترویج فرهنگ احترام به حقوق مالکیت فکری از طریق گنجاندن دروس ذکربط و اصلاح سرفصل برنامه‌های درسی و برگزاری کارگاه‌های آموزشی

۲- الزام دانشگاهها و مؤسسات آموزشی و پژوهشی به اعمال نظارت دقیق بر رعایت حقوق مالکیت فکری در آثار علمی و پایان‌نامه‌ها و رساله‌های دانشجویی

۳- اعمال مجازات انتظامی اخراج دانشجو یا ابطال پایان‌نامه و رساله یا مدرک تحصیلی در صورت احراز جرم موضوع این قانون با توجه به میزان تخلف

۴- اعمال مجازات انتظامی تنزل رتبه یا پایه عضو هیات علمی، اخراج، لغو قرارداد در صورت احراز جرم موضوع این قانون در آثار علمی با توجه به میزان تخلف

نصیره ۸- سایر دستگاه‌های دولتی و عمومی غیردولتی مکلفند در صورت احراز جرم موضوع این قانون توسط کارکنان خود به‌منظور استفاده از مزایای شغلی، مجازات انتظامی مقرر در بند (د) ماده (۹) قانون رسیدگی به تخلفات اداری را نسبت به مرتکب اعمال نمایند.

نصیره ۹- حوزه‌های علمیه و همچنین دانشگاهها، پژوهشگاهها، مؤسسه‌های آموزش عالی، پژوهشی فناوری دولتی و غیردولتی زیر نظر ورارتخانه‌های علوم، تحقیقات و فناوری و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی از جمله دانشگاه علمی‌کاربردی، دانشگاه آزاد اسلامی، جهاد دانشگاهی، مؤسسه‌های آموزش عالی غیردولتی غیرانتفاعی، مؤسسه‌های وابسته به دستگاههای اجرایی و دانشگاه فرهنگیان موظف هستند از این پس، پیشنهادها (پروپوزالها)، پایان‌نامه‌ها و رساله‌های دانشجویان تحصیلات تکمیلی خود را که فاقد طبقه‌بندی هستند در سامانه‌های اطلاعاتی پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک) ثبت و تأیید کرده و قابل تمام متن و نتیجه را همانندجوبی کنند. ارائه گواهی ثبت و بارگذاری قابل تمام متن و نتیجه همانندجوبی این مدارک برای هرگونه پرداخت مالی به استادان راهنما، مشاور و داور و تخصص امتیاز در ترفیع و ارتقای آنها و همچنین دانشجویان الزامی است.

نصیره ۱۰- آیین‌نامه اجرایی این قانون ظرف مدت سه ماه پس از ابلاغ این قانون به پیشنهاد مشترک ورارتخانه‌های علوم، تحقیقات و فناوری و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و با همکاری وزارت دادگستری تهیه می‌شود و به تصویب هیات وزیران می‌رسد.

قانون فوق مشتمل بر ماده‌واحد و ده نصیره در جلسه علنی روز سه شنبه مورخ سی و یکم مردادماه یک هزار و سیصد و نود و شش مجلس شورای اسلامی تصویب شد و در تاریخ ۸/۶/۱۳۹۶ به تأیید شورای نگهبان رسید.

رئیس مجلس شورای اسلامی - علی لاریجانی

سامانه‌ها

ایرانداک برای پیشبرد اخلاق پژوهش سامانه‌های گوناگونی را فراهم آورده است. برخی از این سامانه‌ها بر پایه آیین‌نامه «ثبت و اشاعه پیشنهادها، پایان‌نامه‌ها و رساله‌های تحصیلات تکمیلی و صیانت از حقوق پدیدآوران در آنها» و قانون «پیشگیری و مقابله با تقلب در تهیه آثار علمی» و برخی نیز برای آموزش و توانمندسازی پژوهشگران درست شده‌اند.

سامانه ملی ثبت پایان‌نامه، رساله، و پیشنهاد

هر چند سامانه ملی ثبت پایان‌نامه، رساله، و پیشنهاد از سال ۱۳۸۶ و بر پایه بخش‌نامه وزارت عتف (شماره ۴۳۸۹/۱۲۲۳۸ تاریخ ۱۳۸۶/۸/۲۰) به‌راه افتاد، ولی این سامانه در آبان ۱۳۹۵ برای پشتیبانی از آیین‌نامه پیش‌گفته در نشانی sabt.irandoc.ac.ir درست شد. دانشجویان پس از تصویب پیشنهاد خود، به این سامانه مراجعه و اطلاعات پیشنهاد خود را ثبت و شناسه ره‌گیری دریافت می‌کنند. «پارسا»ها نیز پس از ثبت و بارگذاری فایل تمام‌متن و تأیید ایرانداک، آماده پذیرش دانشگاه می‌شوند. دریافت شناسه ره‌گیری به‌منزله بارگذاری پایان‌نامه یا رساله در سامانه است. سپس دانشگاه وارد سامانه می‌شود و اطلاعات دانشجو را بررسی و اگر تأیید کند، در سامانه ثبت می‌شود. ثبت شده در این سامانه، برای همانندجویی به کار می‌روند و در دسترس همگان نیز گذارده می‌شوند. تا شهریور ۱۳۹۷ بیش از ۳۳۰ هزار «پارسا» و نزدیک به ۱۴۰ هزار پیشنهاد در این سامانه ثبت شده‌اند.

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک)

سامانه ملی
ثبت پایان‌نامه، رساله، و پیشنهاد

درباره مقررات نام‌نویسی پرسش‌های همیشگی آگهی‌ها آمار تماس با ما

ورود به سامانه

رایانامه

گذرواژه

ورود به سامانه

☐ مرا به یاد بسیار گذرواژه را فراموش کرده‌ام. ویرایش رایانامه یا شماره ملی

بیشتر

آگهی‌ها

ثبت پیشنهاد، رساله، و پایان‌نامه

از این پس نیازی به فرستادن لوح فشرده (سی‌دی) پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها و نسخه چاپی آنها به ایرانداک نیست.

آیین‌نامه اجرایی ثبت پایان‌نامه و رساله در ایرانداک ابلاغ شد

درباره

بیشتر

آیین‌نامه ثبت و اشاعه پیشنهادها، پایان‌نامه‌ها، و رساله‌های تحصیلات تکمیلی و صیانت از حقوق پدیدآوران در آنها (شماره ۱۹۵۹۲۹/و تاریخ ۱۳۹۵/۹/۶) از همه دانشگاه‌ها، پژوهشگاه‌ها، مراکز آموزش عالی، پژوهشی، و فناوری دولتی و غیردولتی زیر نظر وزارت علوم، تحقیقات، و فناوری خواسته است که فایل تمام‌متن این مدارک را در پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک) ثبت کنند. برای آسان‌سازی این فرایند، ایرانداک سامانه ملی ثبت پایان‌نامه، رساله، و پیشنهاد را در اختیار دانشجویان گرامی قرار داده است...

پایگاه اطلاعات علمی ایران (گنج)، دستاورد کاربرد فناوری اطلاعات در خدمات مدیریت اطلاعات علم و فناوری در ایران است. پیشینه این بخش از خدمات ایرانداک به دهه چهل خورشیدی بازمی گردد که کار گردآوری، سازمان دهی، و اشاعه اسناد علمی و فناوری در مرکز اسناد علمی آغاز شد. بیشترین داده های روزآمد گنج از پایان نامه ها و رساله ها و پیشنهادها آنهاست، ولی قلمرو آن گسترده است و طرح های پژوهشی، گزارش های دولتی، و مقاله های علمی را نیز در بر دارد. کار پایگاه اطلاعات علمی ایران، نخستین بار در سال ۱۳۷۰ در رایانه های «مین فریم» و محیط نرم افزار «سی دی اس آی اس آی اس» شروع شد. در سال ۱۳۷۳ این پایگاه با فناوری «دایال آپ» در شبکه ای با نام «صبا» از دور در دسترس کاربران قرار گرفت. سال ۱۳۷۸ بود که اینترنت به ایرانداک وارد شد و دسترسی به گنج نیز در نشانی ganj.irandoc.ac.ir در وب فراهم شد. آخرین ویرایش گنج در آذر ۱۳۹۵ رونمایی گردید. این پایگاه با صدها هزار پیشینه از بزرگ ترین گنجینه های علمی کشور و هم اکنون مرجع بسیاری از پژوهشگران ایران و جهان است. این سامانه بنیان سامانه های دیگری در ایرانداک همچون سامانه پیشینه پژوهش نیز هست.

در تابستان ۱۳۹۷، میانگین روزانه نزدیک به هشت هزار کاربر یکتا به گنج مراجعه کرده و تا پایان تابستان ۱۳۹۷، میانگین روزانه بیش از ۱۷۰ هزار جست و جو انجام داده اند.

The screenshot displays the Ganj.irandoc.ac.ir website. At the top, there is a navigation bar with the site's logo and name, and a menu with links such as 'صفحه نخست' (Home), 'درباره' (About), 'آمار' (Statistics), 'پارسا در جهان' (Ganj in the World), 'پرسش های همیشگی' (Frequently Asked Questions), 'راهنما' (Guide), 'مسئولیت محتوا' (Content Responsibility), 'تماس یا ما' (Contact Us), and 'نام نویسی / ورود' (Registration / Login). Below the navigation bar is a large search area with a search bar and a 'جست و جو' (Search) button. The main content area is divided into three columns, each with a title and a list of items. The first column is titled 'موضوع های پر شمار' (Most Frequent Topics) and lists topics like 'مدیریت' (Management), 'مهندسی عمران' (Civil Engineering), 'مهندسی مکانیک' (Mechanical Engineering), 'ریاضیات' (Mathematics), 'مهندسی برق و الکترونیک' (Electrical and Electronic Engineering), 'کشاورزی، عمومی و میان رشته ای' (Agriculture, General and Interdisciplinary), and 'معارف اسلامی' (Islamic Knowledge). The second column is titled 'کلیدواژه های پر شمار' (Most Frequent Keywords) and lists keywords like 'ایران (مدیریت بحران)' (Iran (Crisis Management)), 'نانوذره (فیزیک)' (Nanoparticle (Physics)), 'بورس اوراق بهادار تهران' (Tehran Stock Exchange), 'تهران (شهر)' (Tehran (City)), 'شبکه عصبی (فنی و مهندسی)' (Neural Network (Technical and Engineering)), 'ارزیابی عملکرد (مدیریت بحران)' (Performance Evaluation (Crisis Management)), and 'مطالعه تطبیقی (ارزقای بهداشت)' (Comparative Study (Health Economics)). The third column is titled 'پژوهشگران پراثر' (Influential Researchers) and lists researchers like 'ابوالفضل فراهانی' (Abolfazl Faraheani), 'غلامرضا بخشی خانیکی' (Gholamreza Bakhshi Khani), 'علی ربیعی' (Ali Rabi), 'عادل آذر' (Ehsan Azar), 'علی رستمی' (Ali Rostami), 'احمد برجعلی' (Ahmad Borjeli), and 'رضا رسولی' (Reza Rostami).

سامانه پیشینه پژوهش

در پاسخ به خواست جامعه علمی کشور برای هدفمندسازی و افزایش کارایی و اثربخشی پژوهش‌ها، ایرانداک سامانه پیشینه پژوهش را با پشتوانه در حال افزایش صدها هزار «پارسا» از آبان ۱۳۹۳ راه‌اندازی کرده و در نشانی pishineh.irandoc.ac.ir در اختیار همه پژوهشگران کشور قرار داده است. راه‌اندازی سامانه پیشینه پژوهش، گامی در کمک به پیشبرد پژوهش و گسترش علم و فناوری با آگاهی از پژوهش‌های انجام شده و زمینه‌سازی برای پیش‌گیری از دوباره‌کاری در پژوهش است. در این سامانه، با دریافت عنوان و کلیدواژه‌های پژوهش از کاربر، با جست‌وجوی کارشناسان آموزش‌دیده در پایگاه اطلاعات گنج، اطلاعات پایان‌نامه‌ها و رساله‌های انجام شده به آگاهی کاربر می‌رسد. این سامانه تاکنون به بیش از ۵۵۵ هزار درخواست پاسخ داده و در تابستان ۱۳۹۷ میانگین روزانه درخواست‌ها، ۳۱۳ بوده است.

سامانه همانندجو

برای اجرای سیاست‌های کلی علم و فناوری و در پاسخ به خواست جامعه علمی کشور برای گسترش اخلاق پژوهش و پشتیبانی از مالکیت فکری و معنوی و هم‌چنین پیش‌گیری از بدرفتاری‌های علمی، به‌ویژه سایه‌نویسی و دستبرد علمی در نگارش پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها، ایرانداک سامانه «همانندجو» را در نشانی tik.irandoc.ac.ir با پشتوانه تمام‌متن و فزاینده صدها هزار «پارسا» ۲۰ آذر ۱۳۹۵ پس از یک دوره آزمایشی راه‌اندازی کرد. همانندجویی در نوشتار پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها، گامی

در کمک به نگه‌داشت حقوق پدیدآوران و گسترش علم و فناوری و زمینه‌سازی برای دسترسی آزاد همگان به اطلاعات است. هم‌اکنون در این سامانه ۳۴۰ مؤسسه و بیش از ۵۳ هزار استاد و دانشجو عضویت دارند.

پژوهش کار: راهنمای پژوهش و پژوهشگران

سامانه «پژوهش کار: راهنمای پژوهش و پژوهشگران» با چشم‌انداز توانمندسازی و توان‌افزایی پژوهشی همه کسانی درست شده است که کارشان پژوهش یا راهنمایی، داوری، و تجاری‌سازی پژوهش است. پایین بودن کیفیت برخی پژوهش‌ها و رشد افسار گسیخته پژوهش‌های رفع تکلیفی و بداخلاقی‌های پژوهشی، ایران‌دک را بر آن داشت که یک سامانه آموزشی و اطلاعاتی برای پژوهش و پژوهشگران راه‌اندازی کند. محتوای آموزشی این سامانه بر پایه سه چالش زیر و با رویکرد «یادگیری چگونگی یادگیری» فراهم شده است:

- چالش نخست: نوشته‌های روش پژوهش، پژوهشگران را با روش‌های پژوهش آشنا می‌کنند، ولی خوب پرسیدن و چگونگی پایش و انجا پرسش‌های خوب را به پژوهشگران یاد نمی‌دهند.
- چالش دوم: هر پژوهش و هر پژوهشگر، یگانه است. بنابراین نمی‌توان با یک نسخه، نیازهای آموزشی همه پژوهشگران را برای همه پژوهش‌ها فراهم آورد.
- چالش سوم: تغییر در نظام آموزش و پژوهش، بسیار زمان‌بر، ولی شروع از پژوهشگر آسان‌تر و زودبازده‌تر است.

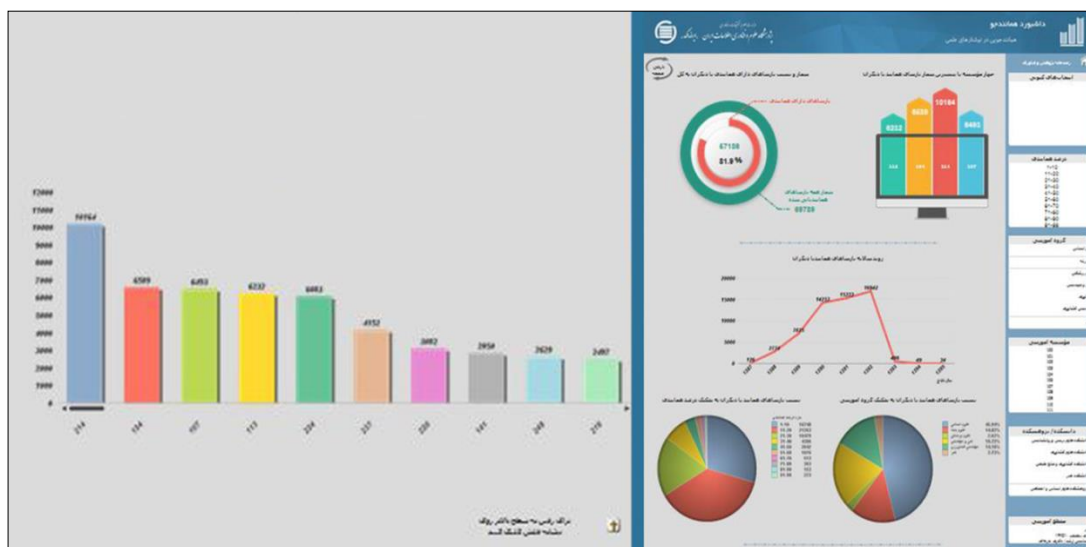
آموزه‌های این سامانه در سه بخش طراحی، اجرا، و ارائه پژوهش هستند و برای یادگیری بیشتر و بهتر، نمونه‌ها و منابع سودمندی نیز در پایان هر سرنویس آمده‌اند. این سامانه در نشانی research.irandoc.ac.ir در دسترس همگان است از ویژگی‌های این سامانه، امکان روزآوری آن بر پایه دستاوردهای نوین و همچنین با مشارکت کاربران است.

داشبورد همانندجو

یکی از روش‌هایی که هوش کسب‌وکار از آن برای بازنمایی اطلاعات تحلیلی سازمان بهره می‌برد، داشبوردهای مدیریتی است که با یک نگاه کل به جزء در کوتاه‌ترین زمان، داده‌ها و اطلاعات بسیاری را برای سیاست‌گذاران و تصمیم‌گیران فراهم می‌سازند. داشبورد از مجموعه‌ای از عناصر دیداری (تصویر و نوشتار) درست شده است که اطلاعات را از پایگاه‌های داده سازمان بیرون می‌کشد

و در یک یا چند برگ و به شکل یکپارچه نمایش می‌دهد. کلیدی‌ترین ویژگی داشبورد، آنی بودن بازنمایی اطلاعات است که آن را بهترین ابزار برای تصمیم‌گیری در لحظه می‌سازد. یکی دیگر از ویژگی‌های داشبوردها در برابر دیگر ابزارهای گزارش‌ساز، گردآوری داده‌ها در گذر زمان است. ذخیره داده‌های گذشته و اکنون، و نمایش تحلیلی آن، می‌تواند به پیش‌بینی آینده یاری رساند. داشبوردها این امکان را نیز برای مدیران فراهم می‌کنند تا در محیطی پویا و ساده، شاخص‌های عملکردی سازمان، بخش، یا واحد خود را پایش همه‌سویه و در لحظه داشته باشند. داشبورد همانند جو یکی از داشبوردهای رصدخانه پژوهش و فناوری است که وضعیت همانندی «پارسا»های بارگذاری شده در سامانه «همانندجو» را نشان می‌دهد.

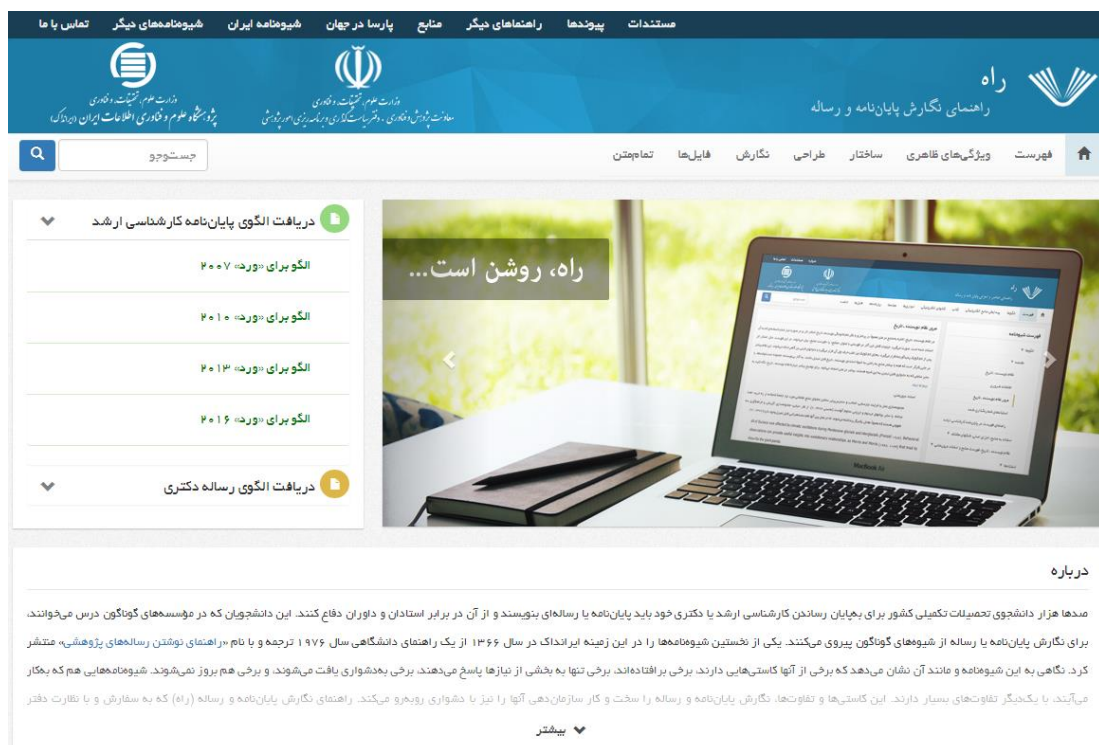

راهنمای نگارش پایان‌نامه و رساله (راه)

صدها هزار دانشجوی تحصیلات تکمیلی کشور برای به‌پایان رساندن کارشناسی ارشد یا دکتری خود باید پایان‌نامه یا رساله‌ای بنویسند و از آن در برابر استادان و داوران دفاع کنند. این دانشجویان که در مؤسسه‌های گوناگون درس می‌خوانند، برای نگارش پایان‌نامه یا رساله از شیوه‌های گوناگون پیروی می‌کنند. برخی از این شیوه‌نامه‌ها کاستی‌هایی دارند، برخی برافاده‌اند، برخی تنها به بخشی از نیازها پاسخ می‌دهند، برخی به دشواری یافت می‌شوند، و برخی هم بروز نمی‌شوند. شیوه‌نامه‌هایی هم که به کار می‌آیند، با یک‌دیگر تفاوت‌های بسیار دارند. این کاستی‌ها و تفاوت‌ها، نگارش پایان‌نامه و رساله را سخت و کار سازمان‌دهی آنها را نیز با دشواری روبه‌رو می‌کند.

پایگاه وب راهنمای نگارش پایان‌نامه و رساله (راه) که با پشتیبانی دفتر سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی امور پژوهشی معاونت پژوهش و فناوری وزارت علوم، تحقیقات، و فناوری طراحی و

راه‌اندازی شده است، یک شیوه یک‌سان، جامع، و بروز در دسترس همه دانشجویان تحصیلات تکمیلی کشور می‌گذارد که با پیروی از آن، پایان‌نامه‌ها و رساله‌های یک‌دستی نوشته شوند. افزون بر راهنمای نگارش، «تمپلت» نسخه‌های گوناگون واژه‌پرداز «ورد» در دسترس گذاشته شده است که دانشجویان بتوانند با دریافت آنها کار نگارش را آسان‌تر انجام دهند. در کنار این‌ها، منابع و پیوندهای بسیاری نیز که در نگارش پایان‌نامه و رساله کاربرد دارند، در این پایگاه آمده‌اند. این پایگاه در نشانی rah.irandoc.ac.ir در دسترس همگان است.

شیوه‌نامه ایران (راهنمای استناد به منابع اطلاعات فارسی و انگلیسی)

پدیدآور هر اثر علمی، کار خود را بر دو ستون استوار می‌دارد؛ یا بر پایه اندیشه‌ها و یافته‌های خود سخن می‌گوید یا از گفته‌ها و نوشته‌های دیگران بهره می‌برد. با چنین رویکردی، روش‌های گوناگونی برای استناد یا ارجاع به منابع پدید آمده‌اند. این روش‌ها اندک اندک ساخت یافته‌اند و در شیوه‌نامه‌هایی با نظام‌های استنادی گوناگون به انتشار درآمده‌اند. گوناگونی در این الگوها، تحلیل استنادی را هم دشوار می‌سازد. از این‌رو، داشتن شیوه‌نامه‌ای فراگیر بر پایه روش‌های پذیرفته شده گریزناپذیر می‌نماید که راهنمای استناد به منابع اطلاعات فارسی و انگلیسی برای پدیدآوران فارسی‌زبان باشد.

با این هدف، شیوه‌نامه ایران (راهنمای استناد به منابع اطلاعات فارسی و انگلیسی) بر پایه شیوه‌نامه

شیکاگو با پیشینه‌ای بیش از یکصد سال، تدوین شده است. این شیوه‌نامه روش استنادی نویسنده - تاریخ و الگوهای پایه آن را می‌شناساند که روشی فراگیر و آسان است. افزون بر این، چگونگی استناد به منابع گوناگون چاپی و الکترونیکی و نمونه‌های آن را نشان می‌دهد. در اینجا افزون بر تمام متن شیوه‌نامه، خلاصه‌ای از آن نیز هست که ناشران و نشریه‌های علمی می‌توانند برای راهنمایی پدیدآوران به کار برند. اسلایدهای آموزشی شیوه‌نامه نیز برای کاربرد در کلاس‌های درس در وب‌سایت imos.irandoc.ac.ir در دسترس همگان است.

پژوهش

یکی از رویکردهای کلیدی ایرانداک به گسترش اخلاق پژوهش، راه‌اندازی گروه پژوهشی و انجام پژوهش در این زمینه بوده است.

گروه پژوهشی و اعضای هیئت علمی

ایرانداک در تیر ۱۳۹۶ یک گروه پژوهشی را با نام «اخلاق و حقوق اطلاعات» در شورای

گسترش آموزش عالی به تصویب رساند که هم‌اکنون دو عضو هیئت علمی دارد.

دکتر علیرضا ثقه‌الاسلامی
دانش‌آموخته دکتری تخصصی فلسفه علم
دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران

دکتر صفر بیگ‌زاده
دانش‌آموخته دکتری تخصصی حقوق
دانشگاه تهران

پژوهش

ایرانداک در راستای اهداف و وظایف سازمانی خود طرح‌های پژوهشی متعددی را تصویب و به انجام رسانده است.

بررسی حقوق مالکیت مادی و معنوی پایان‌نامه‌ها و رساله‌های دانشجویی ایران

پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها از دستاوردهای کلیدی پژوهش دانش‌آموختگان کارشناسی ارشد و دکتری هستند. با این همه، مسئله‌ای که گویی هنوز بدان توجه نشده، حقوق مادی و معنوی هر یک از اشخاص حقیقی یا حقوقی است که در این آثار نقش دارند و باید با رویکرد حقوقی بررسی شوند. در این میان، حقوق مالکیت فکری از زیرساخت‌های گردآوری، سازمان‌دهی، و اشاعه «پارسا» است. هدف از این پژوهش بررسی تطبیقی بنیان‌های قانونی حقوق مادی و معنوی مالکیت فکری بر «پارسا» در ایران و کشورهای آمریکا و کانادا بوده که با رویکرد کیفی و روش پژوهش «تحلیل اسناد» انجام شده است. از آنجایی که نگارش «پارسا» در بیشتر نظام‌های آموزش عالی در کشورهای گوناگون برای دانش‌آموختگی مورد نیاز است، در این پژوهش قوانین، مقررات، آیین‌نامه‌ها، و شیوه‌نامه‌های کپی‌رایت، به ویژه درباره «پارسا» در ایران و کشورهای یاد شده بررسی شده است. دستاوردهای این پژوهش به کار همه کسانی می‌آید که در نگارش، تکمیل، انتشار، و بهره‌برداری از «پارسا» نقش دارند.

سرقت علمی و قوانین و مقررات حاکم بر آن در ایران: بررسی وضع موجود و ارائه راهکار

سرقت علمی در سال‌های اخیر در ایران شتاب گرفته است و در قالب سرقت از پایان‌نامه‌ها و مقالات و کتاب‌های دانشگاهی نمود روشن‌تری دارد. هدف از این پژوهش بررسی و روشن ساختن این نکته بوده است که آیا قوانین و مقررات کنونی ایران برای جلوگیری از ارتکاب این گونه سرقت بسنده است یا خیر و اگر هست چرا این امر همچنان در حال گسترش است و اگر نیست از چه راهکارهایی می‌توان به نقطه‌ای رسید که به لحاظ قانونی انجام سرقت علمی متوقف و یا کند شود.

بررسی بدرفتاری علمی در نگارش نوشتارهای دانشگاهی: عوامل مؤثر بر کسب و کار سایه‌نویسی پایان‌نامه، رساله، و مقاله

«پارسا» را می‌توان کلیدی‌ترین کار دانشجو در تحصیل خود به‌شمار آورد. با این آثار؛ عملکرد آموزشی، پژوهشی، و حرفه‌ای دانشجویان ارزیابی شده و به آنان مدرک تحصیلی داده می‌شود. بنابراین، این آثار را باید خود دانشجویان بنویسند. با این همه، برخی از دانشجویان، کسان دیگری را برای نگارش پایان‌نامه‌شان به کار می‌گیرند و نامی از پدیدآور اصلی در اثر نمی‌آورند. این پدیده که سایه‌نویسی دانشگاهی نام دارد، نوعی بدرفتاری علمی و دانشگاهی است و در شمار کج‌روی‌های اجتماعی دسته‌بندی می‌شود. واکاوی چیستی، چگونگی، و چرایی این پدیده، هدفی است که در این پژوهش پیگیری شده است. برای دستیابی به هدف پژوهش، پژوهشگران در چارچوب رویکرد کیفی، با مهم‌ترین کنش‌گران این پدیده، یعنی دانشجویان سفارش‌دهنده پایان‌نامه و سایه‌نویس‌ها، مصاحبه کرده‌اند. سپس داده‌های یافت شده از مصاحبه با شش مشتری و ۱۰ سایه‌نویس کدگذاری، الگویابی، و دسته‌بندی شده است. یافته‌های این پژوهش، چیستی سایه‌نویسی را در هفت محور (عناوین شغلی، دامنه سایه‌نویسی، سایه‌نویس کیست، کانال آشنایی با سایه‌نویسی، اقتصاد سایه‌نویسی، مشتری کیست، و نگرش در مورد سایه‌نویسی)، چگونگی سایه‌نویسی را در هفت محور (بازاریابی، اعتماد، فرایند نگارش سایه‌نویسی، ارتباط مشتری و سایه‌نویس، تحویل اثر، ارتباط با استاد، و دفاع از اثر)، و چرایی سایه‌نویسی را در پنج محور (انگیزه سایه‌نویس، انگیزه مشتری، نقش نظام آموزشی، نقش دانشگاه، و نقش استادان) نشان می‌دهند.

بررسی و تبیین مفاهیم، مسائل، و رهنمودهای اخلاق پژوهش در فضای مجازی

فضای مجازی، فرصت‌های جدیدی را برای تعامل دانشمندان و محققان کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه پدید آورده است. گسترش استفاده از اینترنت به عنوان یک آزمایشگاه تحقیقاتی جهان‌گستر و رسانه‌ای در خدمت فعالیت‌های پژوهشی، موجب پیدایش موضوعات و مسائل اخلاقی

نوظهور و متعددی گردیده است. از این رو، شناخت و بررسی مفاهیم، تجزیه و تحلیل مسائل اخلاقی و به‌کارگیری اصول و رهنمودهای اخلاق پژوهش در تحقیقات مبتنی بر فضای مجازی، پیچیدگی‌های خاص خود را دارد. در طرح پژوهشی «بررسی و تبیین مفاهیم، مسائل، و رهنمودهای اخلاق پژوهش در فضای مجازی» به گردآوری، تجزیه، و تحلیل آراء و نظرات محققان و مؤسسات پژوهشی و همچنین مسائل و موضوعات اخلاقی مطرح در حوزه اخلاق پژوهش در فضای مجازی پرداخته شده است. روش‌شناسی پژوهش در این طرح، تحلیل محتوای کیفی است. با استفاده از این روش تلاش شده تا با مراجعه به منابع و مراجع تخصصی، اصیل و روزآمد، به بررسی و تبیین مفاهیم، مسائل، و رهنمودهای اخلاق پژوهش در فضای مجازی پرداخته شود. فرآیند پژوهش در این طرح، شامل کار با نظریه‌ها، گزاره‌ها، سازماندهی و ترکیب آنها، کشف نکات مهم و مبنایی و تبیین آنها در قالب تجزیه و تحلیل‌هایی مستند و حصول نتایج مناسب به عنوان رهنمودهای اخلاقی کارآمد در مواجهه با مسائل اخلاق پژوهش در فضای مجازی است.

سرقت علمی در میان دانشجویان دانشگاه‌ها: مطالعه مرور سیستماتیک و متاآنالیز

سرقت علمی به عمل و یا فعالیت برداشت ایده، کار و ... از شخصی و ارائه آن به نام خود گفته می‌شود و همان سرقت ادبی است (فرهنگ لغت اکسفورد، ۲۰۱۰). مؤسسات علمی به طور مکرر این مسئله را تاکید و سعی کرده‌اند استراتژی برای کاهش سرقت علمی در میان دانشجویان و محققان خود بکارگیرند. از دیرباز مسئله سرقت ادبی وجود داشته، لیکن با توجه به شرایط رقابتی حاکم بر محیط‌های آموزشی و پژوهشی و بستری که با استفاده از فناوری‌های رایانه‌ای و به‌ویژه اینترنت مهیا شده است، مراکز آموزشی و پژوهشی دنیا در مورد افزایش میزان تقلب و دستبرد علمی، نگرانی‌های روزافزونی دارند. البته فناوری، در زمینه افشای تخلفات پژوهشی نیز نقش تعیین‌کننده‌ای داشته است. برای نمونه می‌توان به نرم‌افزارهای مختلف در حوزه کشف تقلب علمی همچون همانندجو اشاره کرد. مسئله مهم این است که چگونه می‌توان با برنامه‌ریزی درست و منطقی سرقت علمی در بین دانشجویان را کاهش داد. لذا این تحقیق برآن بوده است تا چارچوبی جهت کاهش مصادیق سرقت علمی در کشور ارائه دهد. اهداف دیگر این تحقیق شامل تعیین مصادیق سرقت علمی در بین دانشجویان دانشگاه‌های جهان، تعیین بیشترین نوع سرقت علمی در بین دانشجویان، تعیین میزان مصادیق سرقت علمی در بین دانشجویان، بررسی میزان سرقت علمی بر اساس ویژگی‌های جمعیت شناختی دانشجویان و بررسی تفاوت‌های سرقت علمی در بین دانشجویان کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه بوده است.

تهیه و تدوین منشور اخلاق پژوهش کیان در فضای مجازی

این طرح پژوهشی به دنبال ارائه منشوری اخلاقی در حوزه پژوهش‌های اینترنتی است. طرح مذکور با رویکردی تجویزی و مبتنی بر روش اقدام‌پژوهی تهیه و تدوین شده است. فرآیند اقدام‌پژوهی در چهار مرحله تحقق یافته است: ۱. تشخیص؛ ۲. برنامه اقدام؛ ۳. انجام اقدام؛ و ۴. ارزیابی اقدام. اهداف این طرح عبارتند از: ۱. تهیه و تدوین منشور اخلاق پژوهش در فضای مجازی برای تسهیل و ترغیب اساتید، دانشجویان، و پژوهشگران پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران در جهت سازمان‌دهی اخلاقی فعالیت‌های پژوهشی مرتبط؛ ۲. هم‌افزایی و ارتقای توانایی‌های نظری و عملی با همکاری و مشارکت اعضای کارگروه تهیه و تدوین این منشور اخلاقی؛ و ۳. معرفی فرآیند گام به گام و پیشنهاد راهکاری تجویزی به وزارت علوم، تحقیقات، و فناوری برای تهیه و تدوین منشور اخلاق پژوهش در فضای مجازی.

پیشنهاد و ارائه یک چارچوب اخلاقی هنجاری برای حمایت از مالکیت فکری در نظام علم، فناوری و نوآوری

نظام مالکیت فکری به عنوان یکی از زیرساخت‌های ضروری برای توسعه دانش‌بنیان از جمله الزامات و زیرساخت‌های توسعه علم، فناوری و نوآوری و تکمیل زنجیره ایده تا ثروت است. یکی از ملزومات اولویت‌دار ارتقای نظام مالکیت فکری در جامعه، افزایش آگاهی عمومی و دانش تخصصی نسبت به آن است. این دانش و آگاهی زمینه‌ساز مشارکت اجتماعی و همسوسدن باورها و رفتارهای جامعه با انتظارات و هنجارهای مطلوب نظام مالکیت فکری است. (آیین‌نامه مالکیت فکری ۱۳۹۰، ۲) نظام حقوق مالکیت فکری صرفاً ساخته و پرداخته حقوق‌دانان نبوده است، بلکه نظریه‌های فلسفی، اخلاقی و سیاسی متعددی در ترسیم ساختار و تنظیم قواعد و تعمیق مباحث آن نقش داشته‌اند. هدف اصلی نظام مالکیت فکری، حمایت از پدیدآورندگان، مبتکران و افراد خلاق در برابر محصولات و دستاوردهای فکری ایشان است. نظام‌های مالکیت فکری در کشورهای مختلف در ضرورت حمایت از پدیدآورندگان آثار فکری اتفاق نظر دارند، آن‌چنان که حقوق اقتصادی و اخلاقی محصولات و دستاوردهای فکری را از آن پدیدآورنده آن برمی‌شمردند. یکی از عوامل موثر در شکل‌گیری و توسعه مفاهیم و مصادیق مالکیت فکری، مبانی نظری آن است؛ این مبانی، از ابعاد گوناگون حقوقی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، فلسفی، و اخلاقی قابل بحث و بررسی است. به بیانی دیگر، بدون شناخت و تامل درباره مبانی نظری و زیرساخت‌های بنیادی نظام‌های مالکیت فکری، تحقق و پیش‌برد اهداف آن ممکن نیست. (حکمت‌نیا ۱۳۸۷، ۲۱-۲۲) اگر چه شرط لازم برای تحقق نظام مالکیت فکری در

هر جامعه‌ای، تثبیت جایگاه حقوقی قواعد و مقررات آن است، اما به نظر نمی‌رسد این جایگاه، شرط کافی برای پیشبرد اهداف نظام مالکیت فکری را برآورده نماید. می‌توان بیان کرد که مهم‌ترین آسیب محتمل بر تحقق نظام مالکیت فکری بدون توجه به ابعاد غیرحقوقی آن، تقلیل ارزش‌های اجتماعی و اخلاقی این نظام به امر حقوقی و بی‌توجهی به مسئولیت‌پذیری جامعه مخاطب آن است. این طرح پژوهشی در چارچوب پژوهش‌های اسنادی و مبتنی بر مطالعات کتابخانه‌ای است که در چهار گام تحقق می‌یابد. گام اول، به گردآوری آرا و نظرات متعدد درباره ابعاد اخلاقی نظام حقوقی مالکیت فکری می‌پردازد. در گام دوم، این نظرات مورد تجزیه و تحلیل استدلالی قرار می‌گیرد. گام سوم، به تاثیر امکانی این ابعاد اخلاقی بر نظام علم، فناوری و نوآوری می‌پردازد. در گام چهارم، چارچوبی هنجاری برای امکان تحقق اخلاقی نظام مالکیت فکری در حمایت از نظام علم، فناوری و نوآوری پیشنهاد می‌گردد.

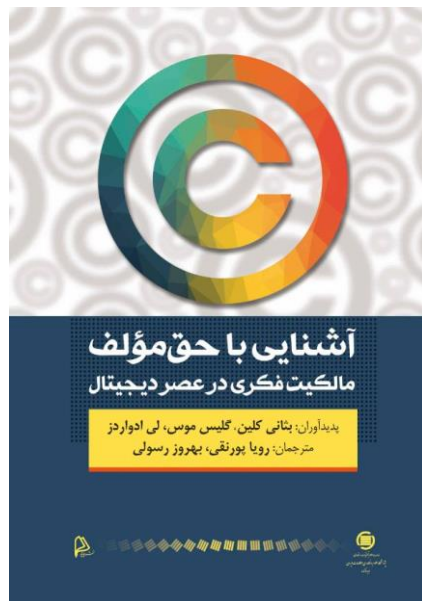
انتشارات علمی

ایرانداک برای گسترش و تثبیت جایگاه علمی اخلاق پژوهش در نظام آموزش عالی، آثار علمی متعددی را در قالب کتاب و مقاله منتشر کرده است:

کتاب: آشنایی با حق مولف: مالکیت فکری در عصر دیجیتال

حق مولف و مالکیت فکری در جوامع امروزی در قالب اقتصاد مالکیت فکری و نقش آن در اقتصاد کشورها دارای اهمیتی روزافزون است. اگر تا چند دهه پیش درباره جایگاه این نوع مالکیت در جامعه تردید وجود داشت، امروزه دیگر تردیدی نیست که زندگی اجتماعی تا حد بسیاری به آن وابسته است. از سوی دیگر، توسعه اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، و اقتصادی جوامع امروزی مبتنی بر خلاقیت و نوآوری است که به نوبه خود در گرو توجه به فکر و مالکیت فکری است. دنیای دیجیتال اهمیت حق مولف را در دنیای امروز دوچندان می‌سازد. اثر حاضر ترجمه‌ای است از کتاب Understanding Copyright: Intellectual Property in the Digital Age که به قلم سه پژوهشگر انگلیسی: بثانی کلین، گلیس موس، لی ادواردز و به همت انتشارات معتبر «سیج» در سال ۲۰۱۵ به طبع رسیده است. این کتاب در هفت فصل شامل: ۱- آشنایی با حق مولف در عصر دیجیتال، ۲- تاریخچه کوتاهی از حق مولف، ۳- حق مولف و اقتصاد خلاقانه، ۴- فناوری‌ها و شرکت‌های میانجی، ۵- پدیدآوران خلاق و حق مولف، ۶- ارتباط مصرف‌کنندگان، مجرمان، حامیان، و سارقان

آثار ادبی با حق مولف و ۷- سیاستگذاری‌های حوزه حق مولف تدوین شده است. این اثر می‌تواند منبع درسی حوزه‌های حقوق مالکیت فکری، علم اطلاعات و دانش‌شناسی، چاپ و نشر، ارتباطات و رسانه، و دیگر رشته‌های مرتبطی باشد که به نوعی با حقوق مالکیت فکری سروکار دارند. به‌علاوه، مطالعه آن برای دانشگاهیان نیز پیشنهاد می‌شود چرا که با فکر و مالکیت فکری سروکار داشته و روزانه فکر تولید و مصرف می‌کنند. افزون بر این، عامه مردم نیز می‌توانند از مطالب این کتاب بهره‌بردار می‌کنند به ویژه برای آن که بدانند حق مولف چیست، چگونه و چرا پدید آمده، و فعالیت‌های روزمره آنها چگونه به قانون حق مولف ارتباط پیدا می‌کند.

مقاله علمی-پژوهشی: حق مالکیت بر پایان‌نامه‌ها و رساله‌های دانشجویی از منظر حقوق مالکیت فکری (مطالعه تطبیقی). مدیریت اطلاعات ۲ (۱): ۱۴۴-۱۶۸.

پایان‌نامه‌ها و رساله‌های دوره‌های تحصیلات تکمیلی از مهم‌ترین برآیندهای پژوهشی دانش‌آموختگان این دوره‌ها هستند. ایده اصلی در این آثار مربوط به دانشجو است، اما گروه راهنمایی و مؤسسه‌های آموزشی نیز در تکمیل اثر نقش دارند. با این حال، حقوق مادی و معنوی هریک از افراد یا نهادهایی که در تکمیل این آثار نقش دارند هنوز مشخص نیست. در این مطالعه سعی شده این مسئله در ایران با رویکرد حقوقی بررسی شود. هدف اصلی این پژوهش، بررسی و مطالعه تطبیقی متون قانونی مرتبط در ایران و دو کشور توسعه‌یافته، یعنی ایالات متحده و کانادا است. حقوق مالکیت فکری از زیرساخت‌های گردآوری، سازمان‌دهی و اشاعه پایان‌نامه‌ها و رساله‌های دانشجویی است و لذا ضرورت پژوهش در این زمینه اجتناب‌ناپذیر است. رویکرد پاسخگویی به پرسش‌های پژوهش، کیفی، و روش پژوهش «تحلیل اسناد» است. جامعه بررسی این پژوهش شامل مقررات مرتبط با

کپی‌رایت، به‌ویژه دربارهٔ پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها در کشورهای منتخب می‌شود. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد توجه آیین‌نامه‌های دانشگاه‌های ایالات متحده و کانادا به مسائل مرتبط با کپی‌رایت پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها بیش از مؤسسه‌های ایرانی است. علیرغم تأثیر اساتید راهنما، مشاور، و داور در پایان‌نامه، همواره شخص دانشجو مالک «اثر» و حقوق ناشی از آن - به تعبیر قانون حمایت - به شمار می‌آید.

مقاله علمی-پژوهشی: حق پدیدآور مقاله علمی-پژوهشی بر آگاهی از سرنوشت اثر (بررسی مرحله داوری، مطالعه تطبیقی). مدیریت اطلاعات ۳ (۲): ۱-۲۶.

پس از آن‌که نویسنده دست‌نوشته‌اش را در سامانه نشریات علمی-پژوهشی به ثبت رساند، آیا چنین حقی دارد که از سرنوشت دست‌نوشته‌اش در فرایند پذیرش تا چاپ آن آگاهی یابد یا نه؟ و اگر چنین است، این حق در حقوق ایران بر کدامیک از مبانی حقوقی و مستندات قانونی استوار است. نگاهی به راهنمای نشریات علمی-پژوهشی در ایران نشان می‌دهد که تاکنون به این موضوع و چنین حقی توجه نشده است، در حالی که در علمی-پژوهشی غیر ایرانی، زمان‌بندی ارائه شده در راهنمای پذیرش مقاله‌ها نشان می‌دهد که این گروه از نشریات تا حدی چنین حقی را به رسمیت شناخته‌اند. در این مقاله ضمن بیان مبانی حقوقی وجود این حق در حقوق ایران، از طریق مقایسه و مطالعه تطبیقی، وضعیت موجود در نشریات مهم علمی-پژوهشی در ایران و نیز چند کشور خارجی بررسی شده و با ارائه نمودارها و سنجش‌های لازم، علاوه بر آن‌که وجود این حق در ایران نیز به اثبات رسیده، پیشنهاد شده که در نشریات علمی-پژوهشی ایران نیز در راهنمای پذیرش مقاله‌ها، به اعلام زمان‌بندی مربوط به هریک از مراحل موجود در فرایند پذیرش تا چاپ مقالات، به‌ویژه مرحله داوری توجه شود.

مقاله علمی-پژوهشی: تحلیل مقایسه‌ای دو چارچوب مفهومی در اخلاق آموزش الکترونیک. مدیریت اطلاعات ۱ (۱): ۱۰۴-۱۲۱.

گرچه آموزش الکترونیکی، توانایی‌ها و امکانات بالقوه‌ای را برای گسترش افق‌های آموزشی و علمی به ارمغان می‌آورد، اما ممکن است کیفیت و چگونگی تأثیر این تغییرات و هم‌چنین عواملی که این تغییرات را به هنگام استفاده از آن شتاب می‌بخشد برای مان‌چندان روشن و شفاف نباشد. چنین ابهام‌هایی موجب پیدایش مسائل و موضوعات اخلاقی و اجتماعی گسترده‌ای پیرامون این مصنوع فناورانه می‌شود. در اینجا، توجه به رابطه آموزش الکترونیکی و جامعه هدف برای دستیابی به مفهوم‌سازی‌های نوین و مرتبط با اخلاق آموزش الکترونیکی بسیار حائز اهمیت است. از این رو، مهم‌ترین وظیفه اخلاق آموزش الکترونیکی، پیشنهاد و ارائه چارچوب مفهومی مناسب برای تبیین رابطه هنجاری میان آموزش الکترونیکی و جامعه است. در این مقاله، برای معرفی و بررسی

چارچوب‌های مفهومی بدیل در اخلاق آموزش الکترونیکی مبتنی بر دو رهیافت فلسفی موجبیت‌گرایی فناورانه و بر ساخت اجتماعی فناوری، مدل تحلیلی جفریز-استال-مک‌راب را مبنای این تحلیل مقایسه‌ای قرار می‌دهیم. در پایان، پس از تجزیه و تحلیل ماهیت اخلاق آموزش الکترونیکی مبتنی بر مدل سه‌جانبه پداگوژی، فناوری اطلاعات و اخلاق ذیل دو رهیافت مذکور به تعریف‌های بدیلی از اخلاق آموزش الکترونیکی دست می‌یابیم.

مقاله همایشی: چشم‌اندازی دموکراتیک به اخلاق پژوهش اینترنتی: مقایسه‌ای میان دو سند اخلاقی ۲۰۰۲ و ۲۰۱۲ انجمن پژوهش‌گران اینترنتی. در *چکیده مقالات کنگره بین‌المللی اخلاق در علوم و فناوری*، ۵۸-۵۹.

حوزه مطالعات اخلاق پژوهش در فضای مجازی یا اخلاق پژوهش اینترنتی در قلمرو اخلاق کاربردی قرار می‌گیرد و محل تلاقی اخلاق پژوهش و اخلاق فضای مجازی (یا اخلاق اینترنت) است. این حوزه مطالعاتی، به تجزیه و تحلیل مسائل اخلاقی و به کارگیری اصول و رهنمودهای اخلاق پژوهش در فعالیت‌هایی پژوهشی می‌پردازد که در این فعالیت‌ها از اینترنت به عنوان ابزار یا محیط پژوهش استفاده می‌گردد. از نظر برخی اندیشمندان، با عبور از فناوری‌ها و امکانات مبتنی بر وب ۱.۰، مرزهای میان کاربران و تولیدکنندگان وب، مصرف و مشارکت، متخصص و غیرمتخصص، بازی و کار، داده و شبکه، و واقعی و مجازی در حال محو شدن است. از این رو، پیدایش و پذیرش اجتماعی فناوری‌های مبتنی بر وب ۲ (و نسل‌های پس از آن) به پژوهشگران فعال در پژوهش‌های اینترنتی فرصت می‌دهد که به اخلاق پژوهش در فضای مجازی نگاهی دوسویه یا تعاملی داشته باشند.

مقاله همایشی: مروری بر اخلاق داوری در پژوهش: بررسی رهنمودهای اخلاقی در مجله‌های علمی. در *چکیده مقالات کنگره بین‌المللی اخلاق در علوم و فناوری*، ۷۳-۷۴.

داوری پژوهش‌ها، گونه‌ای رفتار علمی است که برای بررسی دقیق، عالمانه و منصفانه یک اثر یا فعالیت علمی یا پژوهشی اهمیت بسیار زیادی دارد. این فرآیند ذهنی، دربرگیرنده تلاش برای بررسی اصالت، ارزش، اثرگذاری، نوآورانه بودن و به طور کلی اهمیت یک اثر یا فعالیت پژوهشی است. با این حال، این فعالیت علمی یکی از اجزای جدایی‌ناپذیر اخلاق نشر علمی نیز محسوب می‌شود و داوران همراه با نویسندگان، سردبیران و ویراستاران از مهم‌ترین اجزای نشر علمی، به‌ویژه نشر مقاله‌های علمی در نظر گرفته می‌شوند. از آن‌جا که داوران به عنوان متخصصانی که بیرون از فعالیت پژوهشی قرار دارند و با هدف بهبود بروندهای پژوهش انتخاب می‌شوند، بنابراین برخی ملاحظه‌های اخلاقی در این میان پدید می‌آید که لازم است مورد توجه قرار گیرد. یکی از این ملاحظه‌ها، اخلاق داوری است و به نظر می‌رسد خلأ نبود نگاهی نظام‌مند و تحلیلی نسبت به رهنمودهای اخلاقی ارائه

شده در مجله‌های علمی در میان پژوهش‌های علمی به چشم می‌خورد. از سوی دیگر، چشم‌انداز مجله‌های علمی داخلی به اهمیت و جایگاه اخلاق داوری سهل‌انگارانه به‌نظر می‌رسد. به‌ویژه این‌که نگاهی متمایز به اخلاق داوری در این انتشارات علمی می‌توان زمینه‌ساز بهبود برونداد پژوهش‌های علمی نیز باشد. بنابراین، پژوهش کنونی به‌دنبال واکاوی و بررسی رهنمودها، اصول و گداهای اخلاقی ارائه شده در مجله‌های علمی به منظور دستیابی به هسته اصلی مؤلفه‌های موجود در این رهنمودهاست.

میزگرد و سخنرانی علمی

ایرانداک برای گسترش گفت‌وگو اخلاق پژوهش، در میزگردها و سخنرانی‌های علمی به زمینه‌های گوناگون این حوزه می‌پردازد و کارشناسان و استادان را برای گفت‌وگوهای انتقادی در این زمینه گرد می‌آورد و دستاوردهای آنها را در اختیار همگان می‌گذارد.

سخنرانی علمی: بررسی سرقت علمی از دیدگاه حقوقی

قوانین مرتبط با سرقت یافته علمی به طور عام شامل دو قانون «حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان» و «قانون ترجمه و تکثیر کتب و نشریات و آثار صوتی» است. علت افزایش آمار سرقت علمی در دانشگاه‌های کشور شامل دلایلی چون افزایش دوره‌های تحصیلات تکمیلی، لزوم ارائه پایان‌نامه و رساله، اشتغالات متعدد استادان به علت‌های مختلف، و امکان دسترسی سریع به متون است. اینکه موضوع سرقت علمی افزایش می‌یابد و پیگیری جدی نمی‌شود نیز به دلایل زیر برمی‌گردد:

- اخلاقی شدن قوانین و مقررات؛
- تبدیل قانون به پیشنهاد و توصیه؛
- بی‌رنگ شدن ضمانت‌های اجرایی؛
- هزینه‌بر بودن پیگیری؛
- نزدیک شدن مجری قانون و بزه‌کار؛
- درهم‌تنیدگی مجری بزه‌دیده و بزه‌کار؛
- خصوصی بودن جرم.

سخنرانی علمی: اخلاق پژوهش در فضای مجازی

پژوهش‌ها و فرآیندهایی پژوهشی که در آن از اینترنت و فضای مجازی به عنوان ابزار یا محیط

پژوهش برای گردآوری داده‌ها، مجموعه داده‌ها، پایگاه داده‌ها یا دیگر منابع آنلاین به منظور انجام فعالیت‌های پژوهشی استفاده می‌شود، پژوهش اینترنتی یا پژوهش در فضای مجازی گفته می‌شود. اخلاق پژوهش در فضای مجازی به تجزیه و تحلیل مسائل اخلاقی و به کارگیری اصول و رهنمودهای اخلاق پژوهش در فعالیت‌هایی پژوهشی پرداخته می‌شود که مبتنی بر فضای مجازی بوده و در ساحت فضای مجازی انجام می‌گردد.

به مجموعه اصول و رهنمودهایی اخلاقی گفته می‌شود که توجه و به کارگیری آنها در مواجهه با مسائل و چالش‌های اخلاق پژوهش در فضای مجازی، موجب بهبود موقعیت و ارتقای سلامت اخلاقی در تحقق فعالیت‌های پژوهشی می‌گردد، منشور اخلاق پژوهش اینترنتی یا منشور اخلاق پژوهش در فضای مجازی گفته می‌شود.

برخی چالش‌هایی که در این پل به آن پرداخته شد عبارت بودند از: صحت داده‌ها، رضایت آگاهانه، مالکیت داده‌ها، سرقت داده‌ها، حریم خصوصی و محرمانگی، گمنامی و ناشناختگی. در انتها نیز به چشم‌اندازی برای اخلاق پژوهش در فضای مجازی پرداخته شد.

میزگرد تخصصی: سرقت علمی در پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها

ایرانداک به عنوان آرشیو ملی پایان‌نامه‌ها و رساله‌های دانش‌آموختگان تحصیلات تکمیلی کشور، همواره با دغدغه پشتیبانی از حقوق معنوی پدیدآوران و دانشگاه‌ها و پژوهشگاه‌های کشور در این زمینه روبه‌رو بوده است. از این رو، افزون بر پی‌گیری زیرساخت‌های فنی برای کشف و پیش‌گیری از سرقت علمی، این موضوع دست‌مایه گفتمانی میان صاحب‌نظران این حوزه نیز گردیده است.

ایرانداک سه میزگرد تخصصی با حدود ۱۰۰ نفر شرکت‌کننده در این زمینه برگزار کرده است. این میزگردها در سه محور آثار و پیامدهای سرقت علمی در پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها، نقش نظام آموزشی در این زمینه، و مقابله نرم‌افزاری با سرقت علمی برگزار شده‌اند.

سخنرانی علمی: اخلاق پژوهش و نگارش

وقتی صحبت از اخلاق پژوهش می‌شود مبحث تلفیق و تفکیک پژوهش و نگارش مطرح است و آن اینکه علم تا زمانی مبسوط نباشد قابل ارزیابی نیست و تا ارزیابی نشود به علیت نمی‌رسد بنابراین تحقیق و نگارش دو وجه و متمم یکدیگر هستند و زمانی که از نگارش علمی صحبت می‌کنیم به محتوای نگارش توجه داریم. بحث اخلاق پژوهش در متون و منابع، به صورت عام و با اشاره به مفاهیم کلی مانند صداقت، گشودگی ذهن و یکپارچگی و جامعیت مطرح شده است که هیچ‌کدام

گویای تعریف اخلاق پژوهش نیست.

سخنرانی علمی: رعایت حق مؤلف در پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی

با انتشار الکترونیکی آثار به ویژه رقمی‌سازی پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی (ای.تی.دی)، موضوع حق مؤلف در این محیط به عنوان مانع مهمی مطرح می‌شود. هدف، ارائه الگویی برای اجرای بهتر حقوق سایر مؤلفان پایان‌نامه‌ها در سامانه ملی ثبت پایان‌نامه، رساله، و پیشنهاد متعلق به پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران است. سامانه برای رعایت حقوق سایر مؤلفان پایان‌نامه‌ها نیازمند توجه به مؤلفه‌های حقوقی و مذهبی، حقوق مالکانه پایان‌نامه، مؤلفه‌های پژوهشی، مؤلفه‌های آموزشی و اخلاقی، مؤلفه‌های فرهنگی و اجتماعی، مؤلفه‌های اجرایی، اداری و منابع انسانی، مؤلفه‌های فنی و مؤلفه‌های زیرساخت‌های فنی - نرم‌افزاری است.

سخنرانی علمی: حقوق و فناوری اطلاعات

رشد فناوری اطلاعات در سال‌های اخیر بسیار گسترده بوده و ارتباط گرایش‌های حقوق با این پدیده مورد بررسی قرار گرفته است. حکومت بر اینترنت در آمریکا آغاز شده و در ادامه این فرایند بسیاری کشورها از جمله ایران خواهان خارج کردن این مدیریت از آمریکا بوده‌اند. شکاف دیجیتالی باعث برگزاری دو اجلاس جهانی در سال‌های ۲۰۰۳ و ۲۰۰۵ در سطح عالی شد و در این اجلاس‌ها یک‌سری اصول برای رفع این شکاف در سطح ملی و بین‌المللی تدوین شد. فناوری اطلاعات ابزار توسعه حقوق بشر تلقی می‌شود اما در اجلاس ژنو موارد دیگری نیز مورد بررسی قرار گرفت و در

طول زمان به تیرهای جدیدی از حقوق هم برخورد می‌کنیم و از آن جمله می‌توان به حق دسترسی به اینترنت و پهنای باند اشاره کرد؛ از طرف دیگر فناوری اطلاعات می‌تواند ابزاری علیه حقوق بشر نیز باشد. فناوری اطلاعات نقش بسزایی در صلح و امنیت جهانی داشته و محدودیت‌هایی را برای تروریست‌ها و حامیان آنان ایجاد کرده است. فناوری اطلاعات کنترل حاکمیت ملی و دیدگاه‌های قدیمی کنترل ملی بر جریان اطلاعات و فناوری اطلاعات را دستخوش تغییر کرده و فضای فراملی را فراهم کرده است. تنظیم روابط خصوصی در فضای مجازی نیاز به تغییرات دارد و در حوزه کیفر نیز جرایم کلاسیک و جرایم جدید نیز باید بازتعریف شوند. استفاده از فناوری برای جریان کار بهتر دستگاه‌های قضایی به خوبی مورد استفاده قرار می‌گیرد و دیوان‌های داوری از راه دور بدون حضور فیزیکی در حال انجام است.

سخنرانی علمی: بررسی و تبیین نحوه پشتیبانی مراکز اسناد و مدارک علمی از سیاست‌گذاری علم و فناوری

مراکز اسناد و مدارک علمی، کانون اطلاعات علمی و فناوری را فراهم می‌سازند و از این جهت به عنوان یکی از نهادهای میانجی مهم نظام علم و فناوری هر کشوری قلمداد می‌شوند. برای بررسی نحوه پشتیبانی این مراکز از نهادهای سیاست‌گذار علم و فناوری و حصول اطمینان از وجود روابط لازم در بین این نهادها، به چارچوب خاصی نیازمندیم تا به خلاهای موجود پی برده و راه‌حل‌هایی را برای پیشبرد مدیریت، تحلیل و تولید اطلاعات استراتژیک، اتخاذ نماییم. در راستای تحقق این هدف، در این سخنرانی، وضعیت پشتیبانی ایرانداک از سیاست‌گذاری علم و فناوری هم از دیدگاه سیاست‌گذاران و هم از دیدگاه مدیران و کارشناسان این پژوهشگاه مورد بررسی قرار گرفته است. اقداماتی که ایرانداک و سایر مراکز اسناد و مدارک علمی می‌توانند در پشتیبانی از سیاست‌گذاری انجام دهند عبارتند از: تولید دانش و اطلاعات تحلیلی مورد نیاز سیاست‌گذاران، تقویت و بهبود فرآیندهای نشر و اشاعه دانش و اطلاعات مورد نیاز سیاست‌گذاران، مشارکت و همکاری این مراکز در سیاست‌گذاری، کمک به تکمیل و تقویت زیرساخت‌ها، قوانین و مقررات علم و فناوری کشور، و راه‌اندازی و ساماندهی نظام‌های آماری و اطلاعات علمی، پژوهش و فناوری.

سخنرانی علمی: بررسی حقوقی قانون پیشگیری و مقابله با تقلب در تهیه آثار علمی: فرصت‌ها و چالش‌ها

شرایط و ویژگی‌های قانون خوب عبارت است از اختصار، انسجام، چابکی، قابل فهم بودن و عدم ابهام که این قانون بیشتر این ویژگی‌ها را داراست اما در ویژگی عدم ابهام ناقص است. برای پیشگیری از تقلب، قانون جامعی نیاز است؛ این قانون اگر می‌خواست پدیده بیرون دانشگاه را حل کند باید ناظر به بسته شدن مؤسسه‌هایی باشد که تقلب در آثار علمی را انجام می‌دهند و برای مجازات

آنها تند و تیزتر تصمیم بگیرد. هنگامی که تقاضا برای یک کار هست، با سنگین تر شدن مجازات ارزش اقتصادی آن کار بالاتر می رود به همین جهت تصویب این قانون باعث بالاتر رفتن هزینه های مؤسسات شده است. بهتر است اول فرهنگ این موضوع ایجاد شود و پس از آن از طریق قانون به آن رسیدگی شود. بحث مالکیت فکری دو سه قرن اخیر ابداع شده و تازه است و در مورد این قانون نیز می بایست ابتدا قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان را لحاظ می کردند و بعد این قانون را می نوشتند. در این آیین نامه هم بر آموزش اشاره شده که این موضوع نیازمند اراده بالا به پایین هست. مسئله بدرفتاری بسیار پیچیده است و راه حل پیچیده ای نیز می خواهد و باید برنامه ملی برای بدرفتاری علمی داشته باشیم. بخش بزرگی از این مسئله ناپیدا است و اگر برخوردهای جدی صورت گیرد و افراد خطا کار گرفتار توبیخ و تنبیه شوند از آن اجتناب می کند اما این اتفاق تاکنون به اندازه کافی روی نداده است. سامانه همانندجو پیش از تصویب این قانون در ایرانداک راه اندازی شد و بارها همانندی پایان نامه ها گزارش شد.

سخنرانی علمی: چگونه فناوری و اخلاق با هم در ارتباطند؟

به باور برخی از صاحب نظران، فناوری های جدید نیازمند نظام های اخلاقی جدیدی هستند. نظام های اخلاق سنتی چهار ویژگی و پیش فرض اساسی دارند: ۱) مصنوعات فناورانه به لحاظ اخلاقی خنثی هستند؛ ۲) مسائل اخلاقی در رابطه و رویارویی انسان با انسان معنا می یابد؛ ۳) ارتباطات انسانی هر چقدر به ما نزدیک تر باشد، مسئولیت اخلاقی ما در برابر وی سنگین تر است؛ و ۴) انسان یک ماهیت از پیش شکل گرفته دارد که می تواند جهان شمول باشد. اما امروزه، فناوری های جدید تنها انسان ها را در بر نمی گیرند، بلکه کلیت سپهر حیات را شامل می شوند. بنابراین، امکانات جدید فناوری چالش های اخلاقی جدیدی را پدید می آورند و بسته به اخلاقی یا غیر اخلاقی بودن ما در استفاده از آنها تأثیر می گذارد. به منظور دموکراتیک کردن فناوری های موجود، نظرخواهی از گروه های مختلف ذی نفعان برای تحقق یک فناوری، در مراحل طراحی، اجرا، و بهره برداری از یک سو، و از سویی دیگر اعمال ملاحظات اخلاقی در تحقق یک فناوری پیشنهاد شده است.

سخنرانی علمی: دو راهی های اخلاقی و نوآوری مسئولانه

میان هنجارهای اخلاقی و توانایی های عامل ها در انجام عمل، نوعی هماهنگی وجود داشته (یا باید داشته) باشد، هنجارهای اخلاقی با مقید کردن عملکرد انسان، از ساختارهای اجتماعی و بعضاً از شرایط مناسب محیط زیستی حفاظت می کنند. با این حال توسعه فناوری، توانایی عملکرد انسان را گاهی با سرعتی بیشتر از توسعه اخلاق، وسعت می دهند. پذیرش مسئولیت و انجام تعهدات اخلاقی

قطعاً موثر است اما یک مهندس یا یک دولتمرد، تعهدات متفاوتی دارد که شاید انجام همزمان آنها امکان‌پذیر نباشد. وَنَدِنِ هاوون مسئولانه بودن طراحی فناوریانه را داشتنِ تعهد (مرتبه دومی) می‌داند به اینکه من تعهدات (مرتبه اول) خود را انجام می‌دهم. به این معنی که اگر در یک مدت زمان مشخص، یک عامل اخلاقی (یک مهندس یا دولتمرد) بتواند (با نوآوری‌های فناوریانه) شرایطی را ایجاد کند که انجام وظایف متفاوت به‌طور هم‌زمان امکان‌پذیر شود، آنگاه او به‌لحاظ اخلاقی متعهد خواهد بود که این شرایط را ایجاد کند. از نظر او این تعهد اخلاقی به ایجاد نوآوری خواهد انجامید و آن نوآوری ایجاد شده با ارزش‌های اخلاقی مطابق خواهد بود و رشد اخلاقی و دامنه عملکرد انسان مجدداً هماهنگ خواهد شد.

سخنرانی علمی: وساطت فناوری و اخلاق با تکیه بر آرای برونو لاتور

در نظریه کنشگر شبکه، وساطت فناوری از هر جهت می‌تواند یک برنامه کنشی را تعدیل کند. این موضوع، در حوزه اخلاق، به طور طبیعی دو مسئله را ایجاد می‌کند: نخست اینکه فناوری‌ها تا چه اندازه در کنش‌ها و تصمیم‌های اخلاقی ما عاملیت دارند. در اینجا بحث ارتباط میان فناوری و اخلاق مطرح است؛ فناوری چگونه می‌تواند به اخلاق مرتبط شود؟ دوم اینکه، آیا می‌توان فناوری را نیز مسئول اخلاقی/حقوقی یک کنش به لحاظ اخلاقی/حقوقی مهم دانست یا خیر. اگر فناوری بتواند در یک کنش اخلاقی عاملیت و وساطت داشته باشد طبیعتاً باید نوعی مسئولیت اخلاقی/حقوقی را نیز برای آن متصور دانست. در این ارائه، نخست به تعریف و وضعیت هستی‌شناختی فناوری‌ها پرداخته می‌شود. سپس ارتباط میان اخلاق و فناوری بررسی خواهد شد.

کارگاه و دوره آموزشی

یکی از پیش نیازهای کلیدی در اخلاق پژوهش، آموزش آن به پژوهشگران است. پژوهش‌ها نشان می‌دهند که برخی از بدرفتاری‌های علمی، ناخواسته و از روی ناآگاهی است. از این رو، ایرانداک آموزش‌های گوناگونی را برای گسترش اخلاق پژوهش می‌دهد که شرکت در آنها برای همگان آزاد است. این آموزش‌ها تاکنون بارها برگزار شده‌اند که نام آنها در جدول زیر آمده است.

شمار	نام
۱۸۷	نگارش مقاله انگلیسی و فارسی
۱۱۷	روش‌شناسی پژوهش و نگارش پیشنهاد و پارسا
۵۹	جست‌وجوی تخصصی در پایگاه‌های اطلاعات علمی
۲۵	اسلوب ویراستاری کتاب، مقاله، و پارسا
۱۶	سواد اطلاعاتی و پیش‌گیری از دستبرد علمی
۷	داوری مقاله‌های علمی
۲۰	استخراج مقاله علمی پژوهشی از پایان‌نامه، رساله، و طرح پژوهشی

راه‌اندازی کانون درستی و اخلاق پژوهش ایران (کیان) با هدف گسترش اصول درستی و اخلاق پژوهش در ایران با مشارکت گروه اخلاق اطلاعات انجمن علمی مدیریت اطلاعات ایران، ایرانداک، و مرکز تحقیقات و سیاست علمی کشور گامی بلند در فرهنگ‌سازی در این زمینه به‌شمار می‌آید. «کیان» در مسیر دستیابی به هدف خویش، پذیرای همه پژوهشگران و استادانی است که دلسوزانه دغدغه اخلاقی شدن پژوهش کشور را دارند و باور دارند تنها در سایه اراده، اتکا به پیشینه بلند اخلاق ایرانی، تلاش، آموختن و تعهد است که می‌توان به بار نشستن پژوهش درست و اخلاقی را به‌نظاره نشست. «کیان» به دنبال اخلاقی کردن فضای پژوهش جامعه است و این هدف را با شیوه‌های پذیرفته‌شده در نهادهای همانند دنبال می‌کند تا بتواند بر کیفیت پژوهش‌ها و اعتبار اخلاقی پژوهشگران کشور در مجامع جهانی بیفزاید. هدف‌های کیان، همان‌گونه که در وبسایت kian.irandoc.ac.ir دیده می‌شود، عبارت‌اند از:

- آگاه‌سازی جامعه از اصول علمی و حرفه‌ای اخلاق پژوهش با گویشی آسان و شفاف؛
- ارائه خدمات آموزشی و مشاوره در زمینه اخلاق و درستی پژوهش با آوردن نمونه؛
- بررسی کارشناسی شکایت‌ها در زمینه اخلاق و درستی پژوهش پس از دریافت مجوز؛
- برگزاری دوره‌های آموزشی تخصصی در زمینه اخلاق و درستی پژوهش؛
- برگزاری همایش‌های علمی برای گسترش اخلاق و درستی پژوهش؛
- انتشارات علمی در زمینه اخلاق و درستی پژوهش؛
- تدوین و انتشار آیین‌نامه، رهنمود، و مستندات دیگر در زمینه اخلاق و درستی پژوهش؛
- عضویت در مراجع علمی و حرفه‌ای برای بهره‌گیری از اطلاعات و تجربه‌های آنان و شناساندن کیان به جهانیان؛
- عضوگیری در کشور برای دستیابی به هدف‌های کیان؛
- دریافت و کاربست تجربه استادان و پژوهشگران کشور در زمینه درستی و اخلاق پژوهش.